

I 7467

hikmet

piesme
i tamnice

Ulku Tamer

ULICA NAZIMA HIKMETA

*U Meksiku su dali Lorkino ime jednoj ulici:
Calle Garcia Lorca.*

*U Španiji,
da li možda i u Španiji postoji jedna takva ulica?
Ima li možda jedna takva ulica u Madridu, Barse-
loni?*

*Ili svako jutro
Lorku strijeljaju?*

*Uzeo je najlješi tepih Španije,
tepih satkan od krvi svojih riječi,
i njime prekrrio jednu meksičku ulicu.*

Da, u Meksiku je ulica Garsija Lorke.

*Da potražim
da li bih možda našao i ulicu Nazima Hikmeta?*

*Gdje je moja ulica „Nazim Hikmet“?
Sa koje će strane pobjeda stići
u Istanbul, Bursu, Čankir?*

Doći će dan, pojaviće se i tabla s imenom Nazimove
ulice.

Ptice će gugutati pod njenim strehama.
Poštari će na vrata te ulice nekako drukčije kucati.
Radovaće se pružajući pismo.
Smetljari će, dok je čiste, pjevati.

Uveče svojoj djeci će pričati: „Danas
očistih ulicu Nazima Hikmeta”.

Đaci će stubove te ulice s ljubavlju doticati.
Dok se igraju lopte, neće čak dizati graju.

U toj ulici Turske.

Radnici će u njoj svoj proliveni znoj sakupljati,
seljaci će nalaziti ponovo ono što su izgubili.
Pružajući ruke, vikaće:

Dođite,
počinje svjetlost sadašnjosti,
za ljubav sunca dođite,
za ljubav planine, za ljubav doline, za ljubav mora,
za ljubav prolivene krvi.

Pauci će u toj ulici tkati radosnu vijest,
vrelu radosnu vijest hljeba.

Lamija Hadžiosmanović

IZ ŽIVOTA I DJELA NAZIMA HIKMETA

Rođen je 1902. godine u Solunu, umro 61 godinu kasnije, u Moskvi. Unutar ta dva datumska obilježja stasala je njegova drama života i stvaralaštva. Osuđivan je nekoliko puta, ukupno na 50 godina zatvora. Proveo je osamnaest godina u tamnici. Djelo mu je satkano od ljubavi prema čovjeku, domovini, od vjere i nade. To su nezaobilazni elementi u biografiji Nazima Hikmeta, turskog pisca, revolucionara i iznad svega pjesnika, stvaraoca čijim je djelom obilježena jedna duga epoha turske književnosti.

Potiče iz aristokratske porodice. Po majci, slikarki, trebalo je da se bavi slikarstvom. Očeva želja bila je da mu sin napravi vojnu karijeru. Sjećajući se ambicija svojih roditelja, Nazim Hikmet je jednom rekao: „Mogao sam postati turski admiral, ali sam više volio da budem pjesnik, to je bolje.”

Hikmet se javlja kao pjesnik u jednom teškom istorijskom trenutku, u kome je i Turska ranjena prvim svjetskim ratom, kada se šire ideje velikog Oktobra i začinju teška politička previranja. Pjesnik se tada nedvosmisleno stavlja na stranu progresa, zbog čega biva izbačen iz vojne škole i označen kod vlasti kao opasan. Posebno ga privlače ideje i zbivanja u Lenjinovoj Rusiji. Sa devetnaest godina, 1921, odlazi u Moskvu s nejasnom i s naivnom predstavom o novom društvenom poretku i zemlji koja ga prva utemeljuje.

Tu se susreće sa Vladimirom Majakovskim, koji će ostaviti izvjesnog traga u njegovoj poeziji.

Tri pjesnikove godine u Moskvi protekle su u intenzivnom učenju i upoznavanju jednog novog svijeta. Pred kraj boravka u ovoj zemlji postaje član komunističke partije. Turska je ipak stalni motiv njegovog interesovanja i čežnje i zato se vraća. Njegova pripadnost komunističkom pokretu, njegova poezija i javna riječ dovode ga u otvoren sukob sa zakonom. To je razlog, jedini, da bude osuđen na petnaest godina strogog zatvora. Između tamničkih zidova i bijega u Rusiju, bira ovo drugo. Stalno je, međutim, opsjednut zbivanjima u svojoj zemlji. U jednom trenutku nostalgije i ljubavi ilegalno prelazi granicu. Uхваćen je i osuđen na sedam mjeseci zatvora koje je proveo u Ankari i Istanbulu. Po izlasku iz zatvora nastanio se u gradu na Bosforu. To je upravo vrijeme velikih Ataturovih reformi. Hikmet objavljuje poeziju u progresivnom listu „Resimli aj”. Uskoro izlazi njegova prva zbirka „835 stihova”. Tom knjigom, koja je veoma brzo rasprodata, stekao je veliki ugled na jednoj strani, i oštru reakciju na drugoj. Oko lista „Resimli aj” okupljeni su napredni intelektualci, među kojima počasno mjesto zauzima Hikmet. Njegovo javno istupanje ponovo ga dovodi u sudsku klupu gdje pokušava da dokaže kako nije zločinac zbog toga što pripada pokretu slobodoumnih i što želi dobro svojoj zemlji. Njegova riječ u sudnici odjeknula je odobravanjem publike, pa je proces, uperen protiv Nazima, prerastao u suđenje tužiocu. Pjesnik se ponovo uvjerava da je između njega i vladajućeg režima nepremostiv jaz, ali nastavlja svojim putem. U tom vremenu javlja se njegov čuveni roman u stihovima „Zašto se Benerdži

ubio”. Iako je radnja smještena u Indiju, i govori o tamošnjem naprednom pokretu, nije bilo teško prepoznati prilike u Turskoj. Iz stihova ovog djela čuje se optužba imperijalizma, koji gospodari Azijom i Afrikom. Slijedi uskoro drama „Čerep”, takođe u stihovima. Drama je izvedena samo jednom, pred oduševljenom publikom, a onda je skinuta s repertoara i zabranjena. Otac mu se razbolijeva 1932. godine, i umire. Svojim djelovanjem pjesnik je uništio karijeru oca koji je završio kao trećerazredni pisar kod nekog multimilionera. Stihovi koje je Nazim napisao o očevom poslodavcu Surejja-paši bili su posljednja kap u čaši optužbi što su brižljivo skupljane protiv njega. Ponovo je optužen za propagiranje komunizma, a jedini dokaz bili su njegovi stihovi. U prvom dijelu suđenja proglašen je izdajnikom domovine i osuđen na smrt vješanjem. Protesti publike u sudnici djelovali su na porotu koja je kaznu preinačila u zatvor od pet godina. Nakon godinu dana oslobođen je kada je objavljena amnestija uz desetogodišnjicu Turske Republike.

Ciklus pjesama „Pisma Taranti-Babu” pobudio je veliko interesovanje čitalaca. Pjesme ove zbirke nastale su iz bilješki jednog abesinskog studenta, ubijenog u Rimu. Jedan italijanski pjesnik, koji se bavio proučavanjem azijskih jezika, pronašao je pisma ovog mladića upućena njegovoj ženi Taranti-Babu, i poslao ih s bilješkom Nazimu Hikmetu. Poruke abesinskog studenta ženi, pune ljubavi i topline, inspirisale su Hikmeta za divnu poemu. U njima je pjesnik našao i svoje ideje o slobodi, svoju osudu sile, ljubav prema domovini, svoj san o sreći među ljudima.

Jedino je „Resimli aj” imao i tada hrabrosti da objavljuje Nazima Hikmeta. Nakon zbirke „Pisma Taranti-Babu”, 1936. godine, izlazi iz štampe „Ep o šejhu

Bedredinu sinu simavinskog kadije". U stihu i prozi, Hikmet je veoma impresivno i snažno dao lik šejha Bedredina, vođe najvećeg turskog seljačkog ustanka s kraja četrnaestog vijeka, koga je sultan Mehmed Čelebi osudio na smrt vješanjem.

Početakom 1938. godine pjesnik je bez ikakvog posebnog povoda uhapšen i bez procesa osuđen na petnaest godina robije. Nakon izvjesnog vremena izveden je pred sud, ali se ni pod prijetnjama nije htio odreći svojih ideja. Braneci se, pjesnik je učvrstio svoje neprijatelje u uvjerenju da je veoma opasan, pa je na osudu od petnaest godina dodato još dvije decenije zatvora. Prebačen je u zloglasnu bursansku tamnicu. Iako u veoma teškim uslovima, pjesnik piše stalno. Njegov uticaj među zatvorenicima je velik, njegova riječ ohrabruje i pomaže da se izdrži.

Među zatvorskim zidovima pjesnik je zapadao i u melanholiju. Iz takvih raspoloženja nastali su mnogi stihovi ljubavi i nježnosti upućeni njegovoj ženi Piraje. Piraje je ušla u Nazimov život nakon neuspjelog braka sa Nuzhet Berkin, sklopljenog u Moskvi. Ta veza raspala se dolaskom mlade žene u Tursku, gdje se susrela sa osudom političkog ubjeđenja njenog muža. Razvod i udaja Nuzhet Berkin za uglednog profesora filozofije inspirisala je Nazima Hikmeta za poznatu pjesmu o plavookom divu.

Među obimnijim djelima što ih je Hikmet napisao u zatvoru jesu ciklus stihova „Rubaije” i poema „Ljudska panorama.” Ovu poemu kritičari su nazvali pjesničkom istorijom našega vijeka. Skrivani pod zemlju da ne bi pali u ruke policiji mnogi stihovi iz ovog djela su propali.

Mnogo misli i toplih stihova pjesnik je posvetio Piraje. Zbirku je naslovio kao „Stihovi između 21 i 22 časa”. To je neka vrsta dnevnika u formi pjesme. Pokraj naslova zbirke stoji: „Ljubomorani sam što su ovi reci sretni da te ugledaju prije mene”.

Zanimljiva su i pisma što ih je pjesnik pisao svom sinu Mehmedu. U jednom mu kaže: „Sine moj, primih tvoje pismo, bio je to pravi praznik. Premlad si da bi znao vrijednost uspomena. Ja sam ostario i znam ih cijeliti. Čim primim tvoje pismo u meni ožive najljepše godine tvog vedrog djetinjstva. Ponovo preživljavam tvoje rane dane i tvoju mladost. Biće koje najviše volim je tvoja majka, a zatim dolazi ljubav prema tebi — to dvoje je neodvojivo... Vidim te kako u stanu na Kadi keju otvaraš vrata i bacaš mi se u zagrljaj. Ti si moj sin. Odveć si mlad da bi shvatio koliko sam sretan kad kažem: moj sin... Šta da kažem kad već šest godina rasteš daleko od mene...” Iako su ovi razgovori sa sinom pisani u raznim raspoloženjima, ni iz jednog se ne vidi slomljen i bespomoćan čovjek. Često su ta pisma puna savjeta. Četiri godine nakon pjesnikove smrti objavljena su pedeset tri pisma koja je pisao iz zatvora svome sinu.

U bursanskoj tamnici Nazim Hikmet je ostao do 1950. godine. Tu je napisao bogato djelo, pjesničko i prozno. Pisao je gotovo svakoga dana. Poema koja je nastala u ovoj tamnici „Te hiljadu devetsto četrdeset prve godine” spada među najvrednija njegova djela. Gotovo je nevjerovatno kako je ovaj nesalomljivi čovjek uspijevao da kroz zatvorske zidine provuče svoje rukopise. Nijedan od njih u tom vremenu nije objavljen u Turskoj, ali su zato svijetu govorili o velikoj nepravdi koja mu se čini.

Dvanaeste godine tamnovanja pjesnika je izdalo strpljenje. Odlučio je da se pobuni. Zatražio je izmjenu presude, odnosno oslobođenje, a ako se ne udovolji ovom zahtjevu stupiće u štrajk glađu. Neposredno prije ovog zahtjeva list francuskih komunista „Imanite” je pisao: „Nazim Hikmet je poznat u cijeloj Turskoj. Nema nijednog istanbulskog radnika, nijednog ankarskog studenta, nijednog izmirskog mornara koji ne zna ko je on — najveći pjesnik Turske. Svi ti ljudi takođe znaju da se dvanaest godina nalazi u bursanskoj tamnici i da tamo mora provesti tolike godine samo zato što je ustao za dobro svoga naroda. Odluka turskih vlasti, nepravедna osuda Nazima Hikmeta, primjer je grubog bezakonja čija je žrtva čovjek koji je očuvao ponos svoje zemlje.” U Parizu je osnovan specijalni komitet „U zaštitu Nazima Hikmeta”. U Sovjetskom Savezu glasno se čuo protest protiv zatočenja Nazima Hikmeta. Osmog aprila 1950. godine pjesnik je objavio štrajk glađu. Svijetom je počeo da odjekuje glas protesta. Trećeg dana gladovanja pjesniku je bilo veoma teško. U Istanbulu su Oktaj Rifat, Orhan Veli i Melih Dževdet Andaj objavili trodnevni štrajk glađu u znak solidarnosti. Omladina je na ulicama demonstrirala. Turski konzulat u Njujorku opsjeli su mladi s parolama: Spasite Nazima Hikmeta! Pablo Neruda se pridružio ovom protestu. Turskoj vladi svakodnevno su stizali brojni telegrami sa zahtjevima da se oslobodi pjesnik. U ime hiljada organizacija i miliona ljudi traženo je izbavljenje Hikmetovo.

Petog dana gladovanja pjesnika je posjetila majka. Kad je odlazila ponijela je krišom papir sa stihovima:

Braćo!

Ako danas s mukom nađem riječi
da vam objasnim

sve što treba da vam kažem

vi shvatate razlog:

boli me glava,

teško je peti dan gladovati...

Neću umrijeti

čak ako me iza rešetaka do smrti budu mučili dželati

Svejedno, neću umrijeti,

živjeću među vama.

Živjeću

U pjesmi Pola Robsona,

u stihovima o budućnosti Luja Aragona,

u bijelom Pikasoovom golubu,

u smijehu francuskih mornara

sa smionom djecom svijeta

živjeću na zemlji,

među ljudima

za ljude!

U tome je snaga moja.

U tome je ponos moj.

U tome je čast moja,

drugovi.

U Istanbulu je počeo da izlazi list „Nazim Hikmet” sa njegovim stihovima i zahtjevima hiljada ljudi za njegovo puštanje iz tamnice. Najdirljiviji glas čuo se od njegove majke Ajše Dželile. U danima štrajka, hodala je od jutra do mraka istanbulskim ulicama u crnoj haljini, s parolom prikačenom na grudima: Oslobodite moga sina. I ja objavljujem štrajk glađu. Ljudi su joj se pridruživali. Okupljala se i policija. Bilo je

sve više naoružanih, ali sve manje spremnih da se upuste u sukob.

Svaki novi dan gladovanja pjesnik je podnosio sve teže. Prebačen je u bolnicu pod stalni nadzor ljekara. Dok je glad iscrpljivala njegovu posljednju snagu, u Istanbulu, u Ankari, u Kajsariju, u Izmiru, u Adani... grmio je protest protiv pjesnikove sudbine i zahtjev za njegovo oslobođenje. Odgovor na sve to bila je posebna predostrožnost policije, ali je njena moć bila slaba. Kao najpovoljniji izlaz za sebe, vlasti su odlučile da konačno oslobode Hikmeta. Bio je to, međutim, samo ustupak masovnom protestu. Pokazalo se da je to tako kad je ubrzo nakon pjesnikovog puštanja na slobodu trebalo da bude ubijen.

Jedno vrijeme živio je kod majke. Njegov buntovni duh nije mu dopustio da se smiri u ovoj drugoj vrsti zatočeništva. Bio je odveć umoran za nove sukobe i novu borbu, i to je razlog što ponovo odlazi u Moskvu. Tu, međutim, nije našao smirenje. Putovao je mnogo i često. I radio je neumorno. Sada se posebno vezao za pozorište. Pisao je drame, često postavljao i svoja i druga djela na scenu, čak i igrao u njima. Njegova drama „Da li je postojao Ivan Ivanovič” primljena je dobro. To djelo izvedeno je i u našoj zemlji.

Iz tih dana Ilja Erenburg ga se sjeća ovako: „...Bio je kosmopolit. Istom ljubavlju volio je Moskvu, Rim, Varšavu i Pariz. Ali za Turskom je izgarao. Njegov ležaj je bio pokriven turskim ćilimom...”

Za pjesnikovog života djela su mu objavljena na četrdeset jezika. Punihi dvadeset osam godina nijedna njegova knjiga nije publikovana u Turskoj. Tek tri godine nakon Hikmetove smrti u njegovoj zemlji pojavljuje se u kratkom vremenu dvadeset knjiga.

Godine u zatvoru ostavile su teške posljedice na pjesnikovo zdravlje. Četiri mjeseca ležao je pod strogom ljekarskom kontrolom. Stalno je živio u nadi da će se bar još jednom vratiti dragom Bosforu. Jednog ljetnog dana 1963. godine pošao je u uobičajenu šetnju i po novine. Izdahnuo je na klupi na koju se posljednjom snagom sklonio da ne bi pao na ulici. Sahranjen je u Moskvi pored Gogolja, Čehova, Gorkog, Stanislavskog i Majakovskog...

Poezija Nazima Hikmeta pojavila se pred našim čitaocem u knjizi prije dvije i po decenije. 1951. godine Dušanka Bojanić prevela je s turskog „Siirler ve Taranta Babuya mektuplar”, a 1974, pod naslovom „Zar ti je malo što si pesnik” izašao je i drugi Hikmetov izbor u prevodu (s ruskog jezika) Radoslava Pajkovića. Izvan ovih dviju knjiga Nazim Hikmet je preveden i s turskog i ruskog jezika u nizu časopisa i listova širom Jugoslavije.

I

PJESME

POSLJEDNJE RIJEČI SVAKE MOJE KNJIGE

Ne misli da umjetnost
u mojim ustima
ima okus
gorkog krastavca ...
U mojim stihovima nema
okusa suza.
Moje pjesme se ne piju
kao gorka so.

21. 1. 1924.

Ne pali svjetiljku, pusti
neka kroz prozor ne pada
                    žuta ljudska glava.

Snijeg sipa
                    u tminama.

Snijeg sipa
ja se sjećam.

Snijeg...
Kao da je puhnuta svijeća ugasila
  ogromna svjetla...

A grad
poput slijepog čovjeka
                    ostaje pod snijegom koji pada.

Ne pali svjetiljku, pusti!

Znam da su uspomene što se
zarivaju kao nož u srce nijeme.
Snijeg pada
                    ja se sjećam.

MOJE SRCE

U mojim grudima je petnaest rana.
U moje grudi je zabodeno petnaest noževa sa crnim
  drškama!

Moje srce opet kuca,
opet će kucati!!!

U mojim grudima je petnaest rana!
Tamne vode poput crnih glatkih zmija
savile su se oko mojih petnaest rana!
Crno more hoće da me udavi,
hoće da me udave
krvave tamne vode!!!

U moje grudi je zabodeno petnaest noževa sa crnim
  drškama.

Moje srce opet kuca,
opet će kucati!..

U mojim grudima je petnaest rana.
Probijene su moje grudi na petnaest mjesta,
mislili su da mi srce od jada više neće udarati!
Moje srce opet kuca,
                    opet će kucati!!!

Iz petnaest rana rasplamsalo se petnaest plamenova,
slomilo se u mojim grudima petnaest noževa sa
crnim drškama ...

Moje srce
kao krvavi barjak kuca
KU-CA-CE

1925.

ŽALOSNA VRBA

Proticala je voda
pokazujući u svom ogledalu granje vrba.
Žalosne vrbe peru u vodi svoje kose!
Crveni konjanici udarajući isukanim mačevima što
gore

jure u vrbe, tamo gdje zalazi sunce!
Odjednom
kao ptica
prebijenog krila
ranjeni konjanik skliznu sa svog konja!
Ne jauknu
pogleda samo suznog oka
u blještave potkovice konjanika što se udaljuju.

Ah kakva šteta!
Kakva šteta
što više neće moći poleći po zapjenušanoj grivi
konja u galopu,
što neće moći poigrati mačem iza bijele vojske!

Topot kopita polako se gasi,
Gube se konjanici tamo gdje zalazi sunce!

Konjanici konjanici crveni konjanici,
konjanici čiji su konji vjetrovitih krila

čiji je konj s krilima od vjetra...
Čiji su konji vjetar.
Čiji konji...
Konj...

Život prohuja poput konjanika s krilima od vjetra!

Sjene se zasjeniše
boje se izbrisaše.
Crne zavjese se spustiše
na njegove plave oči
vrbe žalosne se objesiše
o njegove
svijetle kose!

Ne plači žalosna vrbo
ne plači
Ne krši ruke u ogledalu crnih voda!
ne krši!
ne plači!

POŽAR

Noć crna, drum crn
kuća bijela, sasvim bijela,
fenjer žut!
Crno, bijelo, žuto!

Noć što se šeće drumom
na slijepim očima ima tamne naočari...
Galebovi
raširenih krila
posjedali na krov kuće.

Bijela kuća k'o sjeverna noć!...
Uz četiri stakla fenjera
četiri bolesnika su svoja čela prilijepila...
Fenjer žut.
Kuća bijela.
Noć crna.
A... h!

„Crna noć,
bijeli snijeg...
Vjetar...
Vjetar!”
Prozori razbijeni.

Žuta čela bolesnika
sasvim su
pocrvenjela!

U krvi su postala crvena!
Za jedan tren:
Noć crvena, zemlja crvena
kuća crvena, fenjer crven
crveno, crveno, crveno! ...

ČOVJEK KOJI IDE

Podignutog čela
crvena kravata na vjetru,
on ide.
On ide korak po korak.
Teško, teško
ide ...

Vjetar huči kao more
duva more kao vjetar.
Sa dvije strane protiče svjetlost
kao da zvijezde padaju.

Glasovi dolaze iz dubina
iz udaljenih obala srca:
— Kuda ćeš čedo moje kuda?
Vrati se dragi moj,
vrati se brate moj,
vrati se domaćine, nazad se vrati ...

On ide
zviždučući užareni posmrtni marš.
On ide
spuštajući se i dižući
kao lađa.
On ide korak po korak

Teško, teško
ide...

Ko zna
možda više neće uvući
svoje prste
u plave kose sestre
što na koljenima šije
Možda više neće leći
pod grab
niti će kroz granje
pogledati na zeleni put što ka suncu vodi...

On ide, ide.
Razmahnutim koracima mjeri put.
Njegove ruke se njišu kao dva teška čekića.
Kosmate grudi nadute kao štit.

Više ne sluša
riječi
bolesnih hromih prijatelja
s kojima je provodio večeri za istim drvenim stolom,
one što kao miris karanfila kaplju u srce.

Oči mu na lice povučene
kao dva gola
noža
on ide prema neprijatelju.

Korak po korak ide
Teško, teško ide
IDE...

OPROŠTAJ

Ostajte zdravo
prijatelji moji
ostajte zdravo...
Nosim vas u duši
u dubini duše
a borbu u glavi.
Ostajte zdravo
prijatelji moji
ostajte zdravo...
Poredani na obali
kao ptice na slikama,
maramicom ne mašite.
Ne treba...

U očima prijatelja
sebe potpuno vidim...

Ej prijatelji
druže u boju
brate na poslu
ej saputnici ej!!!
Samo nečujno zbogom...

Noći će na moju kapiju katanac navući,
godine će na prozorima mrežu oplesti.

A ja ću k'o borbenu pjesmu
glasno zapjevati tamničku popijevku.

Opet ćemo se sresti
prijatelji moji
opet ćemo se sresti...
Zajedno ćemo se suncu smijati,
zajedno se boriti.

Ej prijatelji
druže u boju
brate na poslu
ej prijatelji ej!!!
z b o g o m ! ! ! . . .

KAO KEREM

Zrak je težak kao olovo!
Snažno

vičem
gromko
uzvikujem.

Pojurite
da olovo
ras-
topimo
uzvikujem...

On će meni:

Hej, sa svojim ćeš glasom postati pepeo
kao

Kerem
sagorjećeš
sagorjećeš...

„Jada
puno,
saputnika
nema”

Uši su
srca
gluhe...

Zrak je težak kao olovo...

A ja njemu velim:

— Da postanem pepeo

Mr. 14684/73
Rovinj

kao
Kerem
da sagorim.

Jer ako ja ne sagorim
jer ako ti ne sagoriš
jer ako mi ne sagorimo
kako
će se
svjetlost
kroz tminu
probiti...

Zrak bremenit kao zemlja.
Težak kao olovo.
Vičem
gromko
uzvikujem.

Pojurite
da olovo
ras-
topimo
uzvikujem.

maj 1930.

MOŽDA

Možda ću
mnogo prije
od toga dana:
ljuljajući se na mostu
zanjihati na asfaltu svoju sjenu u jutarnje sate.

Možda ću
mnogo kasnije
od toga dana:
ostati živ
s tragom bijele brade na obrijanoj vilici...

A ako mnogo kasnije
od toga
dana
budem živ,
u prikrajku gradskog trga osloniću se o zid
pa ću starcima
što su nakon posljednjeg boja
preživjeli kao i ja
svirati violinu...

Okolo po blistavoj kaldrmi
savršene noći
koraci
novih ljudi
što nove pjesme pjevaju... 1930.

NEZAPALJENA CIGARETA

Možda je umro te noći
s biljegom od metka na prednjem dijelu
kaputa.

Te noći u smrt ode
na svojim nogama...

— Imaš li cigaretu? reče...

— Da, odgovorih.

— Šibicu?

— Ne,
cigaretu tvoju će zapaliti metak.

Uze je
i ode...

Možda sada nauznak leži
s nezapaljenom cigaretom u ustima
s ranom na prsima...

Ode.
Svršeno je.
Tačka...

1930.

TELEGRAM KOJI STIŽE NOĆU

Telegram koji stiže noću
sastoji se iz četiri sloga:
„ON JE UMRO...”
Bez potpisa.
I ova četiri sloga su mnogo.

Gledam u zid:
Na zidu rana —
na zidu slika
umrlog
koju nacrtah svojom rukom.

Jedan sat.
Tri sata.
Pet sati.
Pištaljke policajca, sati...
Moj krevet neraspremljen.
U ladici papiri:
na nekima
njegov rukopis.

Telegram koji stiže noću
sastoji se iz četiri sloga...

Zora puca —
moja soba
je sastavljena od noći.

Čovjek

čije sjene ruku šecu po mojim dlanovima
svoj posljednji dan je vidio kroz željezne rešetke.
Zatvorski ljekar

    pokrivajući svojim kaputom lice onoga što leži:
— U redu!

    reče.

Ovo je možda od sinoć.

Od sinoć

    ja...

Prodavci prolaze mahalom.

Gledam

    u telegram

        koji stiže noću.

On savršene glave

    savršenog srca,

muških pesnica

    očiju djeteta.

Imao je bezgraničnu i bezbožnu glavu.

Bio je moj saputnik, on.

Nek neprijatelje mržnja sagori

a prijatelji nek se u redove zbiju.

Plaći ali nikom ne pokazuj suze

zbog telegrama koji stižu noću.

PROVOKATOR

Taj čovjek

    prodao je svoga druga;

prodao je na zlatnoj tepsiji

    odsječenu, krvavu glavu svoga druga...

Pred nogama mu se vuče

    strah,

    kao njegova sjena...

Taj čovjek živi

    kao mutna voda.

Čim svake večeri sunce zađe,

vukući po kaldrmi gaće svoje žene,

i hodajući na vrhovima prstiju

    on je taj što vam se približava.

Prepoznajte ga

    po prokletom zvoncu što se oglašava

    klateći se o vratu njegova srca,

i znajte da mu lepra

    komad po komad

    rasteče dušu.

Taj čovjek je danas gladan.

Gladan je ali

čak je snažna velika glad
u njemu izgubila svoju svetost ...

Ej prijatelji, taj čovjek
čim je jedne večeri zašlo sunce
prodade svoga druga;
prodade na zlatnoj tepsiji
odsječenu, krvavu glavu svoga druga ...

ONAJ ŠTO ODLAZI

Na prozorima noć i snijeg.
Šine što se sijaju u sasvim bijeloj tmuni —
podsjećaju na to da se rastaje.
U staničnoj čekaonici
trećeg razreda leži
s crnim prekrivačem
bosonoga dijete.
Ja se šetkam ....

Noć i snijeg na prozorima.
Neko unutra pjeva.
Pjesmu koju najviše voli moj brat što odlazi.
Pjesmu koju najviše voli ...
Najviše voli ...
Naj ...
Braćo, ne gledajte u moje oči
dolazi mi da zaplačem.

Šine što se presijavaju u sasvim bijeloj tmuni —
podsjećaju na to da se rastaje.
U staničnoj čekaonici
trećeg razreda leži
s crnim prekrivačem
bosonoga dijete.

Noć i snijeg na prozorima.
Neko unutra pjeva ...

PISMO MOJOJ ŽENI

Bursanska tamnica
11. 11. 1933.

Jedina moja!
U svom posljednjem pismu:
„Glava me boli
srce mi lupa”
veliš.

„Ako te objese
ako te izgubim”
veliš
„neću preživjeti!”

Živjećeš ženice moja,
sjećanje na me raspršiće se kao crni dim na vjetru;
živjećeš, crvenokosa lučo srca moga
u dvadesetom vijeku
najviše godinu traje
tuga za nečijom smrću.

Smrt
mrtvac koji se njiše o užetu.
Nikako nisam zadovoljan takvom
smrću.

Ali
budi sigurna mila;

ako mi maljava ruka bijednog krvnika
što liči na crnog pauka
nabaci omču
na vrat
uzalud će gledati u Nazima
da bi u njegovim plavim očima
nazreli strah!

Ja ću
u svitanju svog posljednjeg jutra
vidjeti svoje prijatelje i tebe
i sa sobom u zemlju samo ću ponijeti
tugu napola
ispjevane pjesme...

Ženo moja!
Dobrog srca,
slatka pčelo moja
sa zlatnim očima od meda:
zašto ti javih
da traže moje smaknuće?
Parnica je na početku,
pa neće valjda čovjeku
istrgnuti glavu kao repu.

Hajde, mani to.
Još je daleko.
Ako imaš para
uzmi mi fanelne gaće,
nogu mi steže išijas.
I ne zaboravi
da uvijek treba dobro da misli
žena jednog zatvorenika.

JEDNA SNAŽNA PRIČA

1

Sulejmanu telefonira žena:

— Ja govorim,
ja, Fahire!

Zar mi ne znaš glas?

Znači da puno vičem.

Je li vrisak?

Možda...

Ne,

nisu djeca bolesna,

Slušaj me:

Ostavi posao i dođi,
samo brzo.

Ne mogu preko telefona objašnjavati,
nemogeće.

Još ima čitava vječnost do večeri.

Sati, sati,

kao vječnost.

Ne pitaj.

Slušaj me...

Ako odmah brod ne uhvatiš

do Iskidare čamcem pređi.

Uzmi taksi.

Ako nemaš para

od upravnika uzmi predujam.

44

Na putu ne razmišljaj ništa.

Nastoj koliko je moguće da dođeš bez laži.

Jakima se laže

ja nisam.

Ne šali se janje.

Da, snijeg će padati

da,

vrijeme je lijepo.

Dođi kao čovjek sa kojim sam spavala

ne kao moj muž.

Dođi, kao moj otac

moj stariji, moja pamet!...

2

Sulejman stiže,

Fahire svog muža Sulejmana pita:

— Je li istina?

— Da.

— Hvala Sulejmane.

Gledaj, mirna sam.

Eto, ne plačem.

Gdje ste se nalazili?

— U jednom hotelu.

— Je li na Bej Ogli?

— Da.

— Koliko puta?

— Tri ili četiri.

— Tri ili četiri?

— Ne znam.

— Zar se toga Sulejmane tako teško sjetiti?

— Ne znam.

45

— Znači u hotelskoj sobi.
Ko zna kako su čaršafi bili nečisti.
Pročitah u jednom engleskom romanu
poderani su pokrivači
u hotelima koji u tu svrhu služe.
Je li tako i kod vas bilo Sulejmane?
— Ne znam.
— Pa zamisli,
poderan pokrivač s ružičastim cvjetovima.
— Da.
— Zar joj nisi poklon dao?
— Ne.
— Čokoladu ili nešto?
— Jedanput.
— Jesi li je puno volio?
— Volio?
Ne ...
— Je li još neko bio Sulejmane?
— Ne.
— Volio si je znači ...
Ako je drugih bilo
mirnija ću biti ...
De li lijepo spava?
— Ne.
— Istinu reci, pogledaj kako sam hrabra ...
— Istinu kažem ...
— U stvari pokazali su mi je.
Žena kao krava.
Deblje su joj noge od mojih bedara ...
Ali to je pitanje ukusa ...
— Još jedno pitanje Sulejmane:
Zašto?
— Ne znam ...

U tmimi, u ravnini prozora
teška borova grana, snijegom prekrivena.
Dugo vremena prođe
na sofi sat dvanaest otkucava.

3

Sulejmanova žena Fahire
ovo je objasnila sutra svome mužu:
— ... Gorčina je nezdržljiva
prema tebi osjećam sažaljenje
Donesoh odluku da umrem Sulejmane ...
Moja majka, djeca i ti
naći ćete u snijegu trag mojih stopa.
Čuvar i policajac izvući će drvenim stepenicama
iz bunara mrtvo tijelo jedne žene.
Zar je lako
noću stići do bunara,
zatim sići na njegov rub
baciti se u mrak?
Ali ako ne pronađete
tragove mojih stopa po snijegu,
ma nije zato što se bojim.
Čuvar, stepenice, policija,
priče, ogovaranja,
samoubistvo prevarene žene:
komedija.
Teško je objasniti zašto sam umrla.
Kome? Pa svima, na primjer tebi.
Čovjek i kad se na smrt odlučuje
razmišlja o ljudima ...

Ti bi spavao u postelji
spokojan,
kao što uvijek spavaš
i prije i poslije toga.

Napolju je počeo da pada snijeg
Izaći na balkon samo u spavaćici:
Eto sutradan zapaljenja pluća,
bez pompe naglo umrijeti.

Ne,
mogućnost prehlade mi nije na um pala.

Upalila sam vatru u peći.
Najprije se treba zagrijati.
Džigerica puca kao čaša za čaj.

Kroz prozor gledam u snijeg:
„Snijeg je kao ptica
čiji drug uteče
da traži prošle proljetne dane.”
Otac mi je volio ovu pjesmu.
Tebi se ne sviđa.
„S desna s lijeva, s lijeva desna drhti, treperi.”
Iziđoh na balkon, da, svjetiljku nisam ugasila.
„... kao snijeg
spuštaju se mreže...”

Sjedoh na klupu.
U zraku ni šuma.
Tmina je sasvim bijela.
Kao da sam u snu.
Jedan čovjek koga sam istinski voljela,
plašeći se da me ne probudi,
lagano šeće oko mene.

Nije mi hladno.
Tuga mi se razbistrava
postaje providna.
Svjetlost što se kroz staklena sobna vrata probija
poput vruće svile na mojim koljenima.
U tužnoj obamrlosti
razmišljam o čudnim stvarima:

O livadi na Fener-jolu koja
ima 150 godina.

O kukcima čiji život samo dan traje.
O vremenu koje će doći
kad će ljudi veoma dugo,
veoma sretno živjeti.

O čovjeku koji ima srce i glavu...

O njegovim rukama...

Kada,
odakle,
koje vrste je

čovjek?
Njihovi ljudi,
naši su ljudi.
I uprkos svemu
o borbi koja se vodi za jedan novi svijet.
Zatim o tebi
meni

o pocijepanom prekrivaču
i o samilosti
koju sam osjetila prema sebi...

Snijeg stade.
Zora se provlači.
Vratih se u sobu
postiđeno.
Da si se probudio u taj čas
bacila bih ti se u zagrljaj.

Nisi se probudio.
Da,
hvala bogu ne prehladih se...

Sada?
Ponekad ću se sjetiti,
ponekad opet zaboraviti.
Opet ćemo jedno kraj drugog živjeti.
Uvjereni da me voliš.

Prošlo je šest mjeseci.
Jedne noći zajedno su se s mora vratili.
Po nebu zvijezde, na drveću voće.
Fahire odjednom zasta
s ljubavlju pogleda u njegove oči i
kao da mu se ruga šamar mu pljusnu.

16. 8. 1940.

PLAVOOKI DIV, MALA ŽENA I BEGONIJA

On je bio plavooki div
i volio je jednu malu ženu.
Žena je maštala o maloj kući
sa baštom
u kojoj cvate
begonija.

Div je volio kao što vole divovi.
Njegove ruke bile su za velike poslove.
One nisu bile sposobne da kucaju na vrata
kuće sa baštom
u kojoj cvate
begonija.

On je bio plavooki div
i volio je jednu malu ženu,
sasvim malu ženu.
Ona, koja je maštala o mirnom životu,
vrlo brzo se zamorila na velikom putu diva,
i — „zbogom” rekavši mu jednog dana
ode s bogatim patuljkom
da živi u kući sa baštom
u kojoj cvate
begonija.

Možda ćemo jedno od drugog
daleko umrijeti.
Vijest će
sa vapajem stići,
ili će se samo nagovijestiti
ostavljajući onoga što ostaje
otići će.

A taj što ostaje
sa masom će se sresti.
Eto, moj gospodine, život...
I sve njegove mogućnosti
koje godine XX vijeka
kojeg mjeseca
kojeg dana
u koliko sati?

Ženo moja,
dušo draga
Hatidže Pirajende,
mislim na svoju smrt,
na život koji prođe.
Tužan
miran
sujetan.
Ma ko da umre prije
kako i
gdje
s tobom
zajedno
zato što smo najviše voljeli ljude
— za njihovu se sreću borili —
možemo reći
„Mi smo živjeli”

PISMA IZ ČANKIRSKE TAMNICE

1.

Danas je srijeda:
— znaš —
čankirska pijaca
Proći će kroz našu željeznu kapiju
i u našim korpama od trske do nas će stići
jaja, pšenica,
svjetlucavi, modri patlidžani.

Juče sam posmatrao one što
iz selâ silaze:
umorni,
lukavi
i sumnjičavi,
a pod njihovim obrvama tuga.
Muškarci na magarcima,
žene bosonoge pješače.
Među njima ima onih koji te znaju,
sigurno već dvije srijede na pijaci
s crvenom maramom
skromnu Istanbulku traže.

Četiri sata,
                   tebe nema.
 Pet sati,
                   nema te.
 Šest, sedam,
 sutra,
 pa i prekosutra
       a možda
           ko zna...

U zatvorskom dvorištu
                   imamo mali vrt.
 U dnu vrelog zida
                   petnaestak koraka.

Došla si,
 sjedimo jedno uz drugo,
 na tvojim koljenima
                   velika tašna
                   od mušeme.

Sjećaš se Keledži Mehmeda?
 Iz ćelije za maloljetnike.
 Glava mu na četiri ćoška,
 Noge kratke, debele,
 a ruke od nogu veće.
 Smrskao je kamenom glavu

čovjeku kome ukrade
                   med iz košnice.

„Gospođo, starija sestro” — zvao te je.
 Imao je baštu manju od naše,
                   na proplanku, gore
                   blizu sunca.

Sjećaš se jednog popodneva
 jednog subotnjeg dana
                   ovlaženog od zatvorske česme?

Sjećaš se
 pjesme koju je kalajdzija majstor-Šaban pjevao:
       „Spokojan je naš dom sveti
       Ko će znati gdje ćemo umrijeti...?”

Napravih tada tvoju sliku
 koju si ponijela sa sobom.
 Samo jednu tvoju fotografiju imam:
 u jednoj drugoj bašti
                   veoma mirna
                   veoma sretna
                   smiješ se
                   hraneći kokoške

U zatvorskoj bašti nema kokošaka,
 ali mogli smo se od srca smijati
                   a nismo mogli biti sretni.
 Kako smo primali vijesti
                   o najljepšoj slobodi,
 kako smo slušali bat koraka
                   što donose lijepe vijesti,
 kako smo lijepo razgovarali
                                   u zatvorskoj bašti!

U pet sati spušta se večer:
 sa oblacima što prema čovjeku idu.
 Sigurno kišu nose.
 Mnogo ih je
 prolaze nisko kao da se rukom dotaknuti mogu...
 Našu sobu osvjetljava
 krojačka petrolejka.
 Krojači piju čaj od lipe...
 Znači i zima dođe...
 Smrzavam se.
 Ali nisam tužan.
 Samo je za nas posebno nešto:
 zimski dani u tamnici.
 Ne samo u tamnici,
 nego na ovom ogromnom
     vrelom svijetu
         smrzavati se
             ne znači i tužan biti.

1.

(O pobjedi)

Stežući usne
     pritisni ranu strašnim rukama
     da se izdrži bol.
 Sada je gô i bezosjećajan
     vapaj nada postala...
 A pobjeda kao nešto što se neće moći umoliti
     noktima će biti iščupana...

Teški dani.
 Dani vijesti o smrti donose.

Neprijatelj je grub
     surov
     i lukav

ljudi nam boreći se umiru
 — a imali su prâvo da žive —
 ljudi nam ginu
     — u mnoštvu —
 sa barjacima i pjesmom
     kao da o praznicima na svečanost idu
     tako mladi
     i spokojni...

Moja strašna noć što sa krikovima svitanja stiže
do zore
poput tvojih očiju Hatidže
sunčana će biti.

1941.

3.

....kišovit dan
od plodova i tebe daleko
— na grani još behara nema
čak može i da padne snijeg
U bursanskoj tamnici
utonuvši u čudno osjećanje
u očajnoj srdžbi
u inat sebi ovo pišem
sebi i drugim ljudima u inad.

1941.

PISMO IZ ANKARSKE TAMNICE

1.

Napolju stiže proljeće ženice, proljeće.
Napolju odjednom na jalovoj stepi
miris svježe zemlje, poj ptica i drugo...
Napolju stiže proljeće ženice, proljeće,
napolju na jalovoj stepi iskričenja...
A unutra slamnjača oživljena kukcima,
posuda bez vode
i sunce ujutru na betonu...
Sunce
svakog dana u podnevne časove
ide
svjetlucajući, gaseći se,
blizu mene daleko od mene.

A pred več se vraća, padaju sjene na zidove,
staklo okovanog prozora počinje da gori:
napolju pada več,
proljetno več
bez oblaka...

Eto unutra najgore vrijeme je pred več.
Ukratko
iskričave kože, očiju od ognja

đavo što se sloboda zove
posebno u proljeće čovjeka u sebi uokviruje...
To snaži, ženice,
snaži.

Danas je nedjelja.
 Danas su me prvi put na sunce izveli.
 I u mom životu prvi put sunce je tako daleko od
 mene

tako plavo
 tako široko da sam ukopan
 iznenađen zastao.

Zatim se s poštovanjem oslonih na zemlju,
 oslonih se o zid.
 U ovom trenutku ni pasti u valove,
 u ovom trenutku ni borbe, ni slobode, ni žene.
 Zemlja, sunce i ja...
 Sretan sam...

Kako je lijepo sjećati se tebe:
 kroz vijesti o smrti i pobjedi
 u zatvoru
 a već je prošlo četrdeset...

Kako je lijepo sjećati se tebe:
 ruka ti zaboravljena na plavoj svili
 a u kosama
 mirna mekota istanbulskog tla, moje duše...
 Kao da je drugi čovjek u meni
 sreća je tebe voljeti...

Miris lista pelargonije koji se zadržao na vrhovima
 tvojih prstiju,

sunčani mir
 i poziv mesa:
 vrela
 gusta tmina
 izbrazdana crvenim crtama...

Kako je lijepo sjećati se tebe,
 pisati o tebi,
 ležeći nauznak u tamnici o tebi misliti:
 sjećati se riječi koju si jednoga dana na nekom
 mjestu izrekla,

ne riječi
nego svijeta u njenom zvuku...

Kako je lijepo sjećati se tebe.
Trebalo bi opet da ti izrezbarim nešto:
kutiju,
prsten,
da ti satkam tri metra prozračne svile.
I odmah skaćući
sa svog mjesta
prihvatajući se željeznih rešetki na prozoru
da ti u mliječnobijelom plavetnilu slobode
glasno pročitam ono što napisah tebi.

Kako je lijepo sjećati se tebe:
kroz vijesti o smrti i pobjedi,
u zatvoru
a već je prošlo četrdeset...

26. JULI 1945.

Misliti na tebe tako je lijepo
puno nade
To je nešto kao slušati najljepšu pjesmu
najboljeg svjetskog glasa.
Ali nada mi nije dovoljna.
Nije više dosta slušati pjesmu,
želim je pjevati.

20. SEPTEMBAR 1945.

U ovo kasno doba
u jesenjoj noći
pun sam tvojih riječi
kao vrijeme, kao materija vječnih
kao oko golih,
kao ruka teških,
kao zvijezda iskričavih
riječi.

Tvoje riječi stižu do mene
iz tvog srca, iz tvoje glave, iz tvog mesa.
Tvoje riječi su donijele tebe,
one: majka,
one: žena

i saputnik...

Bile su tužne, bolne, radosne, s nadom, junačne,
tvoje riječi bile su ljudi.

21. SEPTEMBAR 1945.

Sin nam je bolestan,
otac mu u zatvoru,
njegova glava na tvojim umornim rukama,

naše je stanje kao i u ostalog svijeta.

(Ljudi će ljepše dane ljudima donijeti,
sin nam je bolje,
njegov otac će iz zatvora izići,
tvoje zjenice će se nasmijati,

naše stanje je kao u ostalog svijeta.

22. SEPTEMBAR 1945.

Čitam knjigu:

u njoj si ti.

Pjesmu slušam:

u njoj si ti.

Sjedim, svoj hljeb jedem:

prema meni sjediš ti.

Radim:

uz mene si ti.

Svugdje si prisutna,

ne mogu da govorim s tobom

ne možemo da slušamo glas jedno drugog:

Ti, osam godina moja udovice...

23. SEPTEMBAR 1945.

Šta ona radi, sada,

ovog časa?

Je li u kući ili na ulici?

Radi? Stoji? Leži opružena?

Možda je podigla ruku,

o ružo moja,

kako samo taj pokret razgolićuje njen bijeli, čvrsti
zglob!

Šta ona radi, sada,

ovog trenu?

Možda u krilu drži mače pa ga miluje?

A možda njene noge upravo prelaze preko praga?

Njene drage noge

što mi u svakom mom crnom danu nju donose?

I o čemu razmišlja?

Da li o meni?

Ili možda misli:

zašto grah još ne krčka?

Ili:

zašto je toliko ljudi na svijetu nesretno?

O čemu razmišlja, sada,

ovog časa?

24. SEPTEMBAR 1945.

Najljepše je more:
ono koje još nije proteklo.
Najljepše je dijete:
ono koje još nije poraslo.
Najljepši su dani:
oni što ih još nismo proživjeli.
Najljepša riječ koju sam ti želio reći:
ona koju još nisam izgovorio.

25. SEPTEMBAR 1945.

21 čas.
Na trgu zvona zvone,
eto, zatvaraju se vrata ćelija.
Ovaj put zatvor nešto poduže traje:
8 godina..
Živjeti: to je nešto puno made, draga,
živjeti:
to je nešto ozbiljno, kao tebe voljeti...

26. SEPTEMBAR 1945.

Zarobili su nas
bacili u tamnicu:
mene u zidove,
tebe van zidova.

Naš posao je sićušan.
U stvari najgore je
što ljudi znajući i ne znajući
nose tamnicu u sebi.
Mnoštvo ljudi je palo u ovo stanje,
časnih, vrijednih, dobrih
dostojnih da budu voljeni kao što ja tebe volim.

6. OKTOBAR 1945.

Oblaci prolaze: sa teškim natovarenim vijestima.
Na dlanu mi pismo ...
Na vrhu trepavica srca
hući zemlja što se pruža i ide.
Htio bih da viknem: — Piraje,
Piraje!

7. OKTOBAR 1945.

Krik ljudi prohuja sa vjetrom
noću preko morske pučine.
Još je opasno prelaziti
noću preko pučine.

9. OKTOBAR 1945.

Sinoć te sanjah:
sjedila si mi na koljenu.
Podigla si glavu, svoje velike, žute oči okrenula si
meni.

Nešto si me pitala.
Vlažne usne ti se otvaraju i zatvaraju,
ali ne čujem tvoj glas.

U noći negdje, kao vedra vijest, sat otkucava.
U zraku šapat bezglavlja i vječnosti.
Pjesma kanarinke „Memo” u njenom crvenom
kavezu,
raspuklo zrnevlje što se izdiže gurajući zemlju na
opruženoj njivi,

a u uši stiže pravična, pobjednosna buka mase.
Vlažne usne ti se otvaraju i zatvaraju
ali ne čujem tvoj glas.

Tužan se probudih.
Nad knjigom sam zaspao.
Razmišljam:
nisu li svi ovi zvukovi tvoj glas?

27. OKTOBAR 1945.

Polovina jabuke smo mi
    a druga taj veliki svijet.
Polovina jabuke smo mi
    a pola naši ljudi.
Polovina jabuke si ti
    druga polovina ja
        nas dvoje ...

4. DECEMBAR 1945.

Izvadi danas svoju najljepšu odjeću iz sanduka
onu u kojoj te vidjeh prvi put.
Upleti u kose karanfil koji ti poslah u pismu
iz zatvora,
podigni svoje bijelo naborano široko čelo
stvoreno za poljupce,
u ovakvom jednom danu kakav je razlog
    da budeš pogružena i tužna,
u ovakvom jednom danu kao revolucionarni barjak
    treba da je
        lijepa žena Nazima Hikmeta.

6. DECEMBAR 1945.

On su neprijatelji nade, draga,
neprijatelji života
    što se u vrijeme zrenja voća
    prosipa po vodi tekućici i drveću.
Jer smrt je udarila pečat na njihova čela:
    — zub što truli, meso što se rastače —
    otići će smravljeni da se više nikad ne vrate.
Sigurno, draga, sigurno,
prošetaće se njišući rukama
u najsvećanijoj odjeći: radničkom haljetku
    sloboda po ovoj mojoj lijepoj zemlji ...

RUBAIJE

1.

Samo jedanput na mušemi nacrtah tvoj lik
a u danu hiljadu puta tvoja slika pred mene izlazi,
ali kako je čudno da će tvoj zamišljeni lik na njoj
duže od mene živjeti.

2.

Među nama postoji samo jedna razlika,
eto tako moja kanarinko,
ptica si što ima krila i razmišljati ne može,
čovjek sam što ima ruke i razmišljati može.

3.

Ja, jedan čovjek,
ja, turski pjesnik Nazim Hikmet,
sastavljen od glave do pete od vjere,
borbe, čežnje, nade.

4.

Ne čeznem za danom koji je prošao
— samo za jednom ljetnjom večeri —
čak posljednji plavi odsjaj moga oka
donijeće ti lijepu vijest o danu koji dolazi

5.

Ko zna možda se ne bismo toliko voljeli
da nismo izdaleka posmatrali jedno drugo.
Da nas sudbina nije rastavila
možda ne bismo bili toliko blizu jedno drugom.

Na suprotnoj obali domovina.
 Zovem iz Varne,
                   čuješ li?
 Mehmede Mehmede!

Crno more neprekidno teče
 čežnjo luda čežnjo luda
 sine moj tebe zovem, čuješ li?
 Mehmede Mehmede.

S jedne strane
                                   dželat
   ko zid nas odvaja,
 s druge
                   srca
                                   dostojna vješala...
 Dragi moj,
                   Mehmede moj,
                                   možda te više
   neću vidjeti.

Znam
                   sine, mladić ćeš postati
                           stasaćeš k'o vlat pšenice
 Snažan,
                   visok,
                   kudrav...
 takav sam i ja
                   bio sa dvadeset.

Oči su ti modre...
                   nekako sjetne ponekad
                   baš kao u majke...
 Obrazi su ti svijetli,
                   glas ti je zvonak —
                   moj je grub bio —

pjevaćeš sine
tople pjesme;
poput oca govornik ćeš biti...
iz usana će ti se
    med liti,
    Mehmede,
djevojke će
    zbog tebe
    patiti!

Teško je
    dječaku bez oca
    rasti.

Sine, čuvaj majku!
Daj joj sreću
koju joj ne dadoh ja...
Majka ti je nježna,
    jaka...
poput svile je ona.
I u starosti biće ljepotica
    Mehmede

onakva
    kakvu je vidjeh
na Bosforu prvi put.
Imala je sedamnaest godina,
noć izmaglicom
    i mjesečinom protkana,

a ona
među ljepoticama najljepša.
Bila je kao sjaj mjeseca,
    kao svjetlost dana, tvoja majka...

Rastasmo se
    sa „doviđenja”
jednog dana...

i
    ne vidjeh
    je više.
Sjećam se tog svitnja.
Tvoja majka,
    bolje nema,
    ni pametnije...
Neka bog da
    da poživi
    sto godina!

*
*   *

Mili moj,
ne plašim se smrti.
Ponekad
srce se tugom napuni...
Radim u noćima bez sna
    sâm,
ali života,
    sine,
ne mogu da se zasitim.
Živi u svijetu ovom,
    ne kao stanar
    ili putnik
zapamti:
    ti moraš hrabro živjeti
kao u očevoj kući.

* *
* *

Sine,
vjeruj
zrnu,
zemlji,
moru...
ali prije svega
vjeruj Čovjeku.

Sine,
voli
oblak,
knjigu,
mašinu,
ali prije svega
voli Čovjeka.

Sine,
nosi u grudima
bol osušene grane,
ugašene zvijezde,
ranjene životinje,
ali prije svega
osjećaj bol Čovjeka.

Sine,
raduj se
svemu na zemlji.
Suncu,
kiši,

snijegu,
zimi i ljetu,
svjetlu i mraku
ali
ne zaboravi,
prije svega
raduj se Čovjeku.

Sine,
Tvoja Turska je divna,
njeni sinovi
vrijedni,
hrabri,
vjerni,
strpljivi.

Patili su
i pate.
Ali,
znam,
doći će vrijeme
da moj narod
drugi život poživi.
Sa narodom
ćeš dočekati
taj dan.
Izgradićeš
i vidjeti
komunizam.

* * *

Mehmede!
Od zavičaja daleko,
od majčine riječi,
od našeg hljeba i soli,
za tobom tugujem,
za tvojom majkom,
za mojim narodom.

II

IZ »PISAMA TARANTI-BABU«

(Prevela Dušanka Bojanić)

PRVO PISMO TARANTI-BABU

Dvadeset peta ćerko svoga oca,
moja treća ženo,
moje oči, usne moje,

Taranta-Babu!

Ovo

pismo

— ne staviv u njega ništa sem svoga srca —
tebi šaljem

iz Rima.

Samo se nemoj ljutiti na mene
što ne mogoh naći

od svoga srca

prikladniji poklon

da ti ga pošaljem iz grada gradova.

Taranta-Babu!

Ovo je deseta noć kako zagnjurujem glavu
u srebrnaste knjige —

čitam

rođenje

Rima.

Naprijed mršava vučica,

za njom punački, golišavi
Romulus i Remus
šetaju po mojoj sobi.

Ne plaći, Taranta-Babu...

Ovaj Romulus
nije sinjor Romulus —
trgovac plavih staklenih perli,
što je usred dana
na trgu Ual-Ual
onu tvoju sestru s grudima k'o smokve
pod sebe povalio.
Ovo je prvi Rimljanin, kralj Romulus...

BILJESKA:

Na ovom mjestu prvog pisma nedostaje jedan dio. Vjerovatno se negdje zagubio neki list. Ali jasno je da je u pitanju opis prvog Rimljanina, kralja Romulusa:

Talasi
ruše jedni druge.
Talasi
biju o obale Korzike
dok sa padina Antiuma
kliče morskim pučinama — on...

I kada god bi digao nebu ruke
gromove bi zgrabivši za kose
treskao o zemlju;

kao da mu je otac bokser Karnera
a mati predsjednik Musolini.

BILJESKA:

Odavde nadalje u pismu opet nedostaje jedan dio. Ali je jasno da se poslije opisa Romulusa na tom mjestu objašnjava legenda o osnivanju Rima.

Remus i Romulus...
Blizanci Silvijini...
Unuci Venerini...
Ne obazirući se
na njihove
suze
mračne jedne noći na vrh jednog brijega
baciše ih
oboje...

Bez
lovora na čelima,
bez gaća na nogama...

I još u ono vrijeme
kad ne bi još zeleno obojena Abesinija
i kad *Banca di Roma* još ne bi
osnovana.

Romulus i Remus
rano jednog jutra
rekoše razmišljajući na brijegu:

— A što se sad mi
pravimo ludi
ovdje?

Susretoše vučicu s vučićima.
Mladunce poubijaše.
Sa mlijekom majke vučice
pošteno napuniše trbuhe.

Zatim krenuše,
osnovaše Rim.
Osnovaše, ali
za dva čovjeka
bi tijesan Rim.

I jednog večera —
tobože zato što je ne znajući
prešao granične međe grada
Romulus predostrožno odsiječe
svom bratu Remusu glavu...
Eto tako, Taranta-Babu...

U srebrnastim knjigama napisano je ovo:
postoje u temeljima Rima
kante pune mlijeka vučice
i pregršt bratske krvi...

ČETVRTO PISMO TARANTI-BABU

Kao svileni italijanski šalovi
u čijim šarama poigravaju sunca,
kao potkovice crnih mula na pompejskim putevima,
kao laterna koja u obojenoj kutiji
osvjetljava Verdijevo srce,

i kao izvrsni tanki makaroni,
i italijanski fašizam je znamenit,
Taranta-Babu

Fašizam je u Italiji
svjetlost što je — prošavši kroz žezla emilijanskih,
velikoposjedničkih kontova
i gvozdene kase ramskih bankara —
ovaplotila u goloj Dućeovoj glavi,
Taranta-Babu!...

Ta
svjetlost
sutra
pašće na grobove
u dolinama Abisinije.

PETO PISMO TARANTI-BABU

Gledati,
čuti,
osjećati,
misliti
i pričati,

trčati do mile volje
brižno,
bezbrižno
trčati...

Hehehej, Taranta-Babu,
hehehej,

kako je lijepo živjeti,
majka mu stara,
kako je lijepo živjeti!

Misli na mene —
kako su mi ruke bile na tvojim širokim bedrima
što rodište troje djece...

Misli toplo...
Misli na žubor bistre
vode
što kaplje na crni kamen...

Misli
na boju, meso, na ime voća koje želiš...

Misli kako se naslađuju oči
purpurnim suncem,
zelenom travom
i mjesečinom rascvalom
k'o ogroman plavi cvijet...

Pomisli, Taranta-Babu!
Srce,
um,
ruka čovjekova
stvoriše takve ognjenooke, čelične bogove
— izvadiv ih, izvukavši
sedam spratova ispod zemlje —
da udarcem pesnice crnu zemlju mogu spraviti.
I nar što jednom godišnje urodi
hiljadu puta može uroditi.
A svijet je tako velik,
tako lijep,
tako beskrajan da se svi mi
svake noći na morskim obalama
možemo ispružiti jedan uz drugog po srebrnom
pjesku
i slušati pjesmu
srebrnih voda...
Kako je lijepo živjeti,
Taranta-Babu,
kako je lijepo živjeti....

Razumno kao mudra knjiga,
osjećajno k'o ljubavna pjesma,

začudoeno kao dijete —
živjeti...

Živjeti:
svaki za sebe
i svi zajedno
kao da tkamo svilenu tkaninu...

Živjeti...
kao da svi u glas
pjevamo
radostan destan...

OSMO PISMO TARANTI-BABU

Musolini mnogo govori, Taranta-Babu
Vičući iz sve snage
kao samo,
samo samcito
dijete ostavljeno u mraku;
paleći se svojim glasom,
plamteći od straha,
bukteći od straha,
bez predaha govori.

Musolini mnogo govori, Taranta-Babu,
zato što se mnogo plaši
mного govori!...

BILJEŠKA:

Na početku ovog desetog pisma prikačena je, isječena iz novina, ovakva telegrafska vijest: ...Da bi u Abisiniji italijanske snage prešle u pokret, očekuje se prestanak kiša i nastupanje proljeća.

Kako je to čudno, Taranta-Babu:
da bi nas u našoj zemlji poubijali,
očekuju proljeće

naše sopstvene zemlje.

Kako je to čudno, Taranta-Babu!

Ove godine će vjerovatno
stišavanje kiša u Africi
spuštanje boja, mirisa
poput pjesme s neba na zemlju
i protezanje našeg vlažnog tla pod suncem
kao kod galske žene kože bronzano-zlačane
donijeti nam

zajedno sa voćem slatkim k'o tvoje grudi smrt.

Kako je to čudno, Taranta-Babu.

Na naša će vrata ući smrt
zataknuv za kolonijalni šljem
proljetni cvijet...

Ove je noći
Duče
jašući zelenka
na aerodromu održao govor
pred pet stotina pilota...

Govor je svršen.
Oni će sutra
u Afriku otići.

On je ove noći
otišao da jede makarone s umokcem u svome
dvorcu...

DVANAESTO PISMO TARANTI-BABU

Dolaze, Taranta-Babu,
da te ubiju, dolaze.

Dolaze da ti probiju trbuh
i vide
kako ti se crijeva po pijesku k'o gladne zmije vijū.

Dolaze da tebe ubiju, Taranta-Babu,
tebe
i tvoje koze.

A međutim, ne poznaju ni oni tebe
ni ti njih...
a ni tvoje koze nisu preskočile
njihov plot.

Dolaze, Taranta-Babu.
Jedni iz Napulja,
drugi iz Tiroła.
Jedni nikad nježno pogledani,
drugi milovani
toplom
i nježnom
rukom...

Njih — armiju za armijom,
puk za pukom,
četu za četom

preko tri mora
jedne za drugim
kao da ih na svadbu vode,
dovedoše brodovi u smrt...

Dolaze, Taranta-Babu,
Dolaze kroz plamen požara.
I ti koji dolaze — kad pobodu zastave
na slamni krov
tvoje zemljane kuće —

čak
i ako se vrate natrag —
torinski tokar
što u Somaliji ostavlja krvavu odsječenu
desnu ruku

neće više moći
čelične poluge tkati kao svilu...
A sicilijanski ribar
slijepim očima neće više moći
vidjeti svjetlucanje mora.
Dolaze, Taranta-Babu.
Tog dana kad se ovi poslani da umru i ubijaju
povrate zataknuv po jedan limeni krst
na krvave svoje zavoje,
u velikom i pravednom Rimu
skočiće udjeli akcija i akcije.

A za leđima tih što dolaze
doći će nam novi gospodari
da opljačkaju naše mrtvace...

III

EP O ŠEJHU BEDREDINU —
SINU SIMAVINSKOG KADIJE

1.

Na minderu obilje crveno-zelene bursanske svile,
po zidu kao plava bašča kutahijski fajans,
u srebrnim ibricima vino,
u bakarnim sahanima pečena janjad kao nar su
bila.

Zadavivši tetivom luka svog rođenog brata
i bratovom krvlju abdest uzevši u zlatnom latoru
Čelebi sultan Mehmed pope se na prijesto, posta car.
Čelebi car posta ali
vjetar koji zaduva po zemlji Al Osmana
bio je krik nemaštine, pjesma smrti.
Očinji vid seljaka bio je zijamet
a timar znoj sa čela.
Na izvorima razbijene testije bez vode
na kojima spahije uvertahu brke.
Putnik na drumovima sluša vapaje
čovjeka bez zemlje i zemlje bez čovjeka.

I dok su na kraju putâ zvektale sablje na kapiji
tamnice
i zapjenjeni konji rzali
u čaršiji nijedna esnafska londža ne čekaše pomoć
od svog starješine. Bila je u rasulu.
Ukratko bijaše car, bijaše timar,
bijaše grcaj.

2.

To jezero je jezero Iznik.
Mirno je.
Tamno je.
Duboko je.
U planinama
    kao bunarska voda.

Ovdje su naša jezera
zamagljena.
Meso riba je bez ukusa,
iz močvara groznica bije
i jezero čovjeka
    usmrti još dok mu brada ne obijeli.

To jezero je jezero Iznik.
Uz njega kasaba Iznik.
U kasabi Iznik
nakovanj kovača kao slomljeno srce.
Djeca su gladna.
Dojke žena slične osušenoj ribi.
A mladići pjesme ne pjevaju.

Ta kasaba je kasaba Iznik.
Ta kuća je u esnafskoj mahali jedna kuća.
U toj kući

starac imenom Bedredin.
Niskog stasa
    velike brade
    bijeke brade
razrokih lukavih dječijih očiju
i žutih prstiju kao trstika.

Bedredin
na kožici bijelog ovna
sjeđaše
talik* pismom pisaše
    „Olakšanje”.

Naspram njega povijenih koljena
preko puta
gledaju ga kao da planinu gledaju.
Gleda:
obrijane glave
gustih obrva
tankostasi Berklidže Mustafa.
Gleda:
orlovog nosa Torlak Kemal...
Ne osjetivši dosadu od gledanja
ne zasativši se gledanja
gledaju u izničkog izgnanika Bedredina...

---

* Jedna vrsta stilizovanog iranskog pisma.

* * *

Sutradan
na jezeru čamac se razbija
u tamnici glava se siječe
na obali žena plače

i dok Bedredin iz Simavne
piše „Olakšanje”
Tarlak Kemal i Mustafa
ljube
ruku svoga šejha.
Alata svojih kolane su stegli
s isukanom sabljom na koljenu
i rukopisnom knjigom na sedlu
izničku kapiju su prešli...

Knjiga se zvala:
„Nadahnuća”

3.

Na obali bosonoga žena plače.
Na jezeru prekinutog konopca
prazan ribarski čamac
kao truplo ptice
po vodi pliva.
Ide tamo kud ga voda nosi,
ide da se razbije o istureno stijenje.

Na jezero Iznik spušta se veče.
Spahije grubih glasova vrhunci gora
odsjekoše vrat suncu
i pustiše da mu krv u jezero teče.

Na jezeru bosonoga žena plače
žena ribara u tamnicu okovanog
zbog jednog šarana.

Na jezero Iznik spušta se veče.
Bedredin se nad vodu nagnu
zagrabi je i ispravi se.

I dok mu se voda
ponovo u jezero
niz prste sliva
sam sebi reče:
„— Ta vatra što se u mome srcu

rasplamsala
iz dana u dan se povećava.
Pa da mi je srce i od kovanog gvožđa
ne može izdržati istopiće se...
Pojaviću se i izaći!
Ljude zemlje povešću da zemlju osvojimo.
Ostvarićemo moć znanja, tajnu jedinstva
zakone narodâ i vjerâ
uništićemo..."

4.

Berklidže Mustafa i Torlak Kemal, pošto su poljubili Bedredinovu ruku i uzjahali konje, krenuli su, jedan prema Ajdinu, a drugi prema Manisi. Ja sam sa svojim vodičem pošao putem za Konju. I kada se jednog dana u polju „Hajmana” sretosmo:

Čuli smo da se Mustafa pojavio u
Ajdin-elu na Karaburunu.
Bedredinove riječi je izrekao
seljacima.

Čuli smo da će „se svi nevolje spasiti
u zdravlje starješine, reče,
meso zemlje je kao tijelo momka od petnaest
godina,
age su masovno posječene
timar i zijamet carskih bejova se dijeli.”

Čuli smo da...
Dok se ovo sluša zar se može stajati?
Jedno jutro rano,
dok se u polju „Hajmana” neka čudna pjesma čula,
jeli smo pod jalovom vrbom masline.
„Da stignemo
rekosmo.
Da vidimo
rekosmo.”

— Ako su na našoj bratskoj trpezi, što se proteže čak odavde do mora u podnožju Karaburuna, ove godine smokve tako pune meda, klasje tako teško, a masline tako pune ulja, to je zbog toga što smo ih natopili krvlju razbojnika obučenih u srebrom vezene jeleke.

Novost je bila velika. Moj će vodič:

— Ako je tako, da se brzo vratimo i da to saopštimo Bedredinu.

I uzevši sa sobom rumelijskog lađara iz Sakiza, Anastasa, napustili samo bratsku zemlju u koju tek zakoračismo. Ponovo zaronismo u tminu Al Osmanovih sinova.

Bedredina našosmo u Izniku, na obali jezera. Bijaše jutro. Zrak vlažan i tužan.

Bedredin:

— Treba da pređemo u Rumeliju, reče.

Noću napustismo Iznik. U stopu su nas gonili konjanici. Tmina između njih i nas bila je kao zid. I iza ovog zida čuli smo topot kopita. Moj vodič je išao naprijed. Bedredinov konj između mog i Anastasovog konja. Bili smo tri majke. Bedredin naše dijete. Strepili smo da ne bi neko njemu zlo napravio. Mi smo bili troje djece. Bedredin naš otac. Čim bi se, iza zida od tmine, približili topoti kopita, uvlačili bismo se u Bedredina.

Krili smo se po dnevnom svjetlu, a noću izlazili na put. Tako stigismo u Isfendijar. Odatle se ukrca-smo na lađu.

6.

Jedne noći na jednom moru bile su samo zvijezde
i jedan jedrenjak.

Jedne noći na jednom moru bio je jedan jedrenjak
sam sa zvijezdama.

Zvijezde bezbrojne.

Jedra smaknuta.

Voda tamna

i ravna dokle oko može da dopre.

Žuti Anastas i Bekir sa Ade

veslahu.

Koč Salih i ja

na palubi.

A Bedredin

prstiju u bradu zaronjenih
slušaše zvuke vesala.

Rekoh:

— Ja Bedredin!

Na vrhu jedara što snivaju
ništa ne vidimo osim zvijezda.

Šumovi po zraku ne šecu.

A iz mora buku ne čujemo.

Samo nijema, tamna voda,
samo njen san.

Bjelobradi, velikog tijela, mali starac
se nasmija, reče:
— Ne gledaj u tišinu zraka
kao što reče, more spava spava i budi se.

Jedne noći na jednom moru bile su samo zvijezde
i jedan jedrenjak.
Jedne noći na jednom moru bio je jedan jedrenjak
sam sa zvijezdama.
Jedne noći jedan jedrenjak prođe Crnim morem
ode prema Deli Ormanu
prema Agač Denizu.

7.

Ta šuma je Deli Orman, stigismo i zastasmo
u Agač Denizu šator razapesmo.
„Zna se zašto dođosmo,
zna se za jad našeg srca” — rekavši
sa svake grane u sva sela sokole pustismo.

Svakog sokola pratilo je stotinu lavova.
Slegla se raja raskinuvši okove
seljak je begovski usijev palio, a šegrt čaršiju.
U Rumeliji koliko god nas bi
poput rijeke pritičući u Agač Deniz stigismo.

Jedan crveni sudnji dan!
Konj, čovjek, koplje, željezo, list, koža,
granje bukvi, korijenje hrasta
jedno s drugim se pomiješa.
Zar ovakav svijet se može vidjeti,
zar se ovakva buka može čuti?
Deli Orman* zaista je trebalo da
poludi...

---

* Jedna vrsta stilizovanog iranskog pisma.

Moj vodič, i ja siđosmo u Galipolje, ostavljajući Anastasa u Deli Ormanu, u Bedredinovoj vojsci. Prije nas bilo je onih što su odavde prelazili preplivavajući more. Možda zbog dragane. I mi smo stigli do druge obale plivajući. Ali ono što nas je gonilo da budemo okretni poput ribe nije bila češnjaka da na mjesечеvoj svjetlosti posmatramo lice dragane. Ovaj put naš posao je bio da Mustafi odnesemo vijest od njegovog šejha, preko Izmira u Karaburun.

Čim smo stigli u karavansaraj blizu Izmira, saznasmo da je Bajezid-paša, koji tutoriše padišahovom sinu od dvanaest godina, sakupio anadoljsku vojsku.

U Izmiru se nismo puno zabavili. Izašavši iz grada, na putu prema Ajdinu, susreli smo se sa četiri ugledna čovjeka, koji su u vinogradu razgovarali pod orahovim stablom i hladili lubenicu da se osvježi u bunaru. Svaki od njih je imao različitu odjeću. Trojica su bli sa kavukom, a jedan sa fesom. Pozdravše. Prhvatismo. Jedan sa kavukom bio je Nešri. Reče:

— Sultan Mehmed poslao je Bajezid-pašu na Berklidžea koji narod poziva u krivovjerstvo.

Drugi sa kavukom bio je Šukrullah bin Sihabeddin. I on će:

— Dosta ih se sabralo oko ovog sufije. I mnogi njihovi postupci su u suprotnosti sa Muhamedovim šerijatom.

Treći sa kavukom bio je Ašik-paša zade. Dodade:

— Pitanje: Ako konačno Berklidže bude pogubljen, hoće li otići s vjerom ili bez vjere?

— Odgovor: Bog zna, nije naše da se mješamo u pitanje smrti.

Odličnik u fesu bio je profesor istorije na teološkom fakultetu. Zagleda nam se u lice. Zatvorivši oči, lukavo nam se osmijehnu. Ništa ne reče.

Mi istog trenu podbodosmo konje. I ostavljajući, iza sebe, u prašini naših potkovića, one što su razgovarali u vinogradu pod orahom i hladili lubenicu da se osvježi u bunaru, stigosmo u Karaburun Berklidžeu.

9.

Bilo je vrelo.

Vrelo.

Nož krvave drške i tupe oštrice
bio je vrelo.

Bilo je vrelo.

Oblaci puni,

oblaci će se izliti,

trebalo bi da se izliju.

On je gledao ne mičući se,

sa stijenja

spustila su se dva oka u polje kao dva orla.

Tamo je najmekša, najoštrija

najškrtija, najplodnija

naj

voljenija

najveća, najljepša žena:

ZEMLJA

Za trenutak će se poroditi

trebalo bi da se porodi.

Bilo je vrelo.

On je pogledao preko planina Karaburuna

pogledao u horizont na kraju ove zemlje

nabravši obrve:

Istrgnuvši dječje glave

kao krvave makove po poljima,
vukući za sobom njihove gole krikove,
obavivši horizont na suprotnoj strani, dolazio je
požar

sa pet tugova.

Taj što stiže

bijaše princ Murat.

Izdato je carsko naređenje

na njegovo ime.

Dođe u Ajdin-eli

da se sruči na glavu Bedredinovog halife Mustafe.

Bilo je vrelo.

Gledao je Bedredinov halifa jeretik Mustafa

gledao je seljak Mustafa.

Gledao je bez straha

bez srdžbe

bez smijeha.

Gledao je uspravan

ispred sebe.

Gledao je.

Gledali su Bedredinovi junaci horizont kroz stijenje.

Sve se više bližio kraj toj zemlji

na krilima ptice smrti sa fermanom.

Ali oni su ovu zemlju,

ti što je kroz ovo stijenje gledaju,

sa njenim groždem, smokvama, narovima,

s ovcama runa žućeg od meda,

mlijeka gušćeg od meda,

s tankostasim konjima s lavljom grivom,

bez zida i bez granice,

prostrli kao bratsku trpezu.

Bilo je vrelo.
Gledao je.
Gledali su Bedredinovi junaci horizont ...

* * *

Najmekša, najsurevija,
najškrtija, najpodatnija

naj
voljenija,
najveća, najljepša žena:

ZEMLJA

uskoro će se poroditi
trebalo bi da se porodi.

Bilo je vrelo.
Oblaci puni.
Svagog časa kao s prvom kapljom kao slatkom
riječju
trebalo bi da se izliju.

Od-
jednom-
kao da se sa stijenja slivaju
š neba padaju
iz zemlje izniču
kao da je to posljednje djelo što ga daje ova zemlja
Bedredinovi junaci iziđoše pred prinčevu
vojsku.

U bijelim haljecima bez šava
gologlavi
bosonogi, isukanih mačeva.
Bio se neopisiv boj.

Turski seljaci iz Ajdina,
rumelijski ribari iz Heliosa,
Jevreji zanatlije,
desethiljada jeretika, saputnika Berklidže Mustafe
kao deset hiljada sjekira, ustremiše se na šumu
neprijatelja.

Zastave im crvene, zelene,
blještavi štitovi, šljemovi od bronz
na komade su lomljeni ali
u kiši koja je lila, dok se dan s večeri borio,
od deset hiljada ostalo je dvije.

Da bi svi zajedno pjesmu pjevali
i svi zajedno izvlačili mrežu iz vode,
svi zajedno, kao da vezu, gvožđe kovali,
da bi zajedno mogli zemlju orati,
medne smokve zajedno jesti,
da bi mogli u svemu osim u ljubavi prema dragoj
biti zajedno
na svakom mjestu
svi zajedno!

da bi mogli reći
svi smo zajedno
od deset hiljada dadoše osam ...

Pobijedeni su.

Pobjedioci obrisaše
o našivene haljetke svoje
krvave mačeve.

I kao pjesma zajedno spjevana
zemlja zajedno obrađena bratskim rukama
bi izrovana potkovama
u jedrenskom dvoru gajenih konja.

Ne reci,
to je rezultat istorijskih, socijalnih, ekonomskih
uslova
znam!

Saginjem glavu pred riječju koju izreče.
Ali to srce,
ono taj jezik puno ne razumije.
O, gubi se grbava sudbino,
hej, gubi se kurvanjska sudbino,
reče.

I za tren
jedan za drugim,
s tragom ožiljaka od korbača po plećima,
s licima u krvi,
prolaze bosonogi gazeći mi srce
prolaze iz Ajdin-ela pobijedeni na Karaburunu...

10.

U tmuni su zastali.
On uze riječ i reče:
„— U gradu Ajasluk pijacu uspostaviše.
Kome li su prijatelji,
kome li glavu skinuše?”

Kiša je
padala po vratu.
Oni uzeše riječ
i njemu rekoše:
„ — Pijaca još
nije uspostavljena,
biće.

Vjetar što duva
ne stade,
staće.

Glava još
nije pala s vrata,
pašće.”

Dok se tmina polako razilazila,
opazih mjesto gdje su bili
Uzeh riječ, rekoh:

„ — Gdje li je kapija Ajasluk grada?
Pokaži da prođem!

Tamnicu ima li?
Reci da srušim.
Namete uzimaju li?
Kaži da ne dam!”

On uze riječ i reče:
„— Kapija gradska uska je.
Uđe se ali ne izađe.

Tamnicu ima,
lako se ne ruši.

Idi crveni konjaniče junačni
idi za svojim poslom ...”

Rekoh: „— Ući ću i izići”
Rekoh: „— Spaliću i srušiti”
Rekoh: „— Kiša je prestala
dan zabjeljuje.
Dželat Ali
Mustafu
zove!”

„Idi crveni konjaniče junačni
idi za svojim poslom ...!”

Rekoh: „— Prijatelji,
pustite me
pustite me.
Prijatelji
da ga vidim
da ga vidim!

Ne znate
ne mogu izdržati.
Ne znate
da izgaram
i neću sagorjeti dok ruku svijetu ne
pružim!

Prijatelji
„Ne može” ne recite
„Ne može” uzalud ne govorite.
Pa nije to kruška što s drške otpada
nije to kruška.
I natrula sa grane ne pada;
to srce
to srce ne liči vrapcu
vrapcu”

Prijatelji

znam!
Prijatelji
znam gdje je, u kakvom je stanju On!
Znam
raspeće što krvari
golo mu tijelo
na grbi deve
klinima probodeno.
Prijatelji
pustite me
Prijatelji
da odem da vidim
Bedredinovog roba
Berklidže Mustafu
Mustafu.

Dvije hiljade njih biće posječeno
Mustafa i raspeće,
dželat, zvekir i sjekira
sve je spremno
sve potpuno.

* * *

Izvezeni pokrivač za sedlo crvenom srmom
zlatne uzengije
sivi at.
Na konju, s gustim obrvama dijete,
princ amasijskog padišaha sultana Murata.
I kod njega
Bajezid-paša ne znam s koliko tugova!

Sjekirom zveknu dželat.
Goli vratovi napukli kao nar,
kao jabuke popale sa zelene grane
jedna za drugom glava pada
Mustafa sa svog raspeća
posljednji put pogleda
I dlaka nijedne glave što pada
ne zadrhta:
— Spokoj!
moj dede-sultanu spokoj!
reče
i više riječi ne izreče ...

11.

Bajezid-paša stiže u Manisu i čim pronade Torlak Kemala odmah ga objesi. Upućeni su neki da odu i istraže deseti vilajet koji je ponovo kao timar dat bejovskim robovima.

Moj vodič i ja smo prošli kroz ovaj vilajet. Po našim proplancima šetkali su se lješinari. Ispuštajući s vremena na vrijeme neke čudne krikove, klizili su po tmimi potoka i spuštali se na lješeve žena i mrtve djece, čija se krv još nije bila osušila. Iako su po putevima pod suncem bila razasuta mrtva tijela mladića i staraca ptice su davale prednost samo mesu žena i djece i tako pokazivale koliko su site.

Na putu smo susretali carske bejove u grupama.

Dok su se bejovske sluge s raznobojnim tugovima, dobošima i ciganskom muzikom, prelazeći kroz vjetrove što su se teško micali kao zrak ustajalog vinograda preko razrovane zemlje, smiještale na svoje timare, mi smo napustili deseti vilajet. Galipolje se preko vidjelo. Obratih se mom vodiču:
— Više nemam snage, ne mogu preći plivajući.

Nađosmo čamac.

More je bilo uznemireno. Pogledah lađara. Podsjećao me je na fotografiju iz istrnutog lista jedne njemačke knjige koju sam objesio iznad svog uz-

glavlja. Imao je guste crne brkove kao abonos i široku bijelu bradu. U životu ne vidjeh tako otvoreno čelo koje na taj način govori.

Stigosmo do sredine klanca. More je neprestano teklo, klizilo, stvarajući pjenu od vode u zraku olovno-sive boje. Naš lađar, što podsjeća na fotografiju u mojoj sobi, reče:

— Slobodan čovjek i rob, patricij i plebejac, feudalac i kmet, majstor i šegrt, jednom riječju i potlačeni i koji tlače, treba da nastave nepotšednu borbu prsa u prsa, javno ili tajno.

12.

Čim stupismo u Rumeliju, saznali smo da je Čelebi sultan izvršio opsadu tvrđave Selanik. Da bismo prije stigli u Deli Orman, putovali smo i danju i noću.

Dok smo se jedne noći u prikrajku puta odmarali, ispred nas su prošla tri konjanika zategnutih dizgina. Dolazili su preko, od deliormanskih strana i išli pravo u Serez. Primjetih neku sjenu što liči na čovjeka, naopako svezanog kao ranac. Rekoh svom vodiču:

Znam topot ovih potkovic
tu pjenu krvavih crnih konja
što prelaze u galopu tamnim putem
i provode ovako svezane zarobljenike.

Znam topot ovih potkovic.
One su
jednog jutra
došle u naš šator kao prijateljska popijevka.
Djelismo svoj hljeb sa njima.
Vrijeme je tako lijepo,
srce puno nade,
oko podjetinjeno
a u snu naš prijatelj SUMNJA...

Znam topot ovih potkovic.

One su se

jedne noći

zategnutih dizgina udaljile iz našeg šatora.

Čuvara su zaklali s leđa

i naopako

vezali su ruke

naših najvrijednijih.

Znam topot ovih potkovic

njih i Deli Orman zna.

Uskoro saznasmo da je Deli Orman poznavao bat tih potkovic. Jer, čim smo stupili u podnožje šume, čuli smo da je Bajezid-paša ubacio svoje ljude u šumu i da su se provukli do logora. Umiješali su se u Bedredinove sljedbenike i jedne noći su u snu ušli u njegov šator i oteli ga. Znači, ta tri konjanika što smo na putu sreli bili su provokatorski lješinari u osmanskoj historiji, a zarobljenik naopako svezan bio je Bedredin.

13.

Rumelija, Serez

i stara genitivna veza

PRISUSTVO CARA.

U sredini

naš starac

uspravan, kao mač zaboden u zemlju.

Preko puta car.

Gledaju se.

Car zatraži da se

šerijat malo konsultuje

i odredbom običajnog prava stvar riješi.

Jedna visokoznana ličnost

oknivene brade,

Mevlana Hajdar ga zovu,

prisutan je skupu:

„Njegovo imanje je grijeh

a krv mu je halal” — rekavši

stvar riješi.

Obrati se Bedredinu:

„Govori i ti.

Polazi račun svome krivovjerstvu.”

Bedredin
pogleda vani kroz arkade.
Napolju sunce.
U ozelenjenoj avliji granje drveća
a sa tekućicom igra se kamenje.

Bedredin se osmjehnu.
Zjenice mu zasvijetliše,
reče:

— Eto, ovaj put smo pobijeđeni,
šta god se kaže zalud je.
Neću da trošim riječi.
Fetva* se na mene odnosi,
neka se dâ pečat za izvršenje.

---

* Sultanova naredba

14.

Sipi kiša,
plašeći se,
kao da laganim glasom
kletvu izgovara.

Sipi kiša,
dok bijele, gole noge krivovjernika
trče po goljoj zemlji.

Sipi kiša.
U esnafskoj čaršiji Sereza
prema dućanu kalajdzije
o jednom stablu obješen Bedredin.

Sipi kiša.
Tamno, bezzvezdano doba noći.
Golo meso moga šejha
što se njiše na grani bez lišća,
što se na kiši njiše.

Sipi kiša.
Sereska čaršija nijema,
sereska čaršija slijepa.
U zraku tuga ćutanja, negledanja,
sereska čaršija zaklopila je lice svojim rukama.

Sipi kiša.

SADRŽAJ

Ulku Tamer: Ulica Nazima Hikmeta — — —	7
Lamija Hadžiosmanović: Iz života i djela Nazima Hikmeta — — — — — — — — — —	9
I	
Pjesme — — — — — — — — — —	19
II	
Iz „Pisama Taranti-Babu” — — — — —	95
III	
Ep o šejhu Bedredinu — sinu simavinskog kadije	111

Nazim Hikmet
PJESME I TAMNICE

Izdavač
IP „Veselin Masleša”,
OOÜR Izdavačka djelatnost,
Sarajevo

Za izdavača
Boro Vidović

Recenzent
Lamija Hadžiosmanović

Tehnički urednik
Ahmed Muhamedagić, graf. inž.

Dizajn korica
Željko Marjanović

Korektor
Mirjana Papić

Štampa
„Budućnost”, Novi Sad
Šumadijska 12

Tiraž: 1.000 primjeraka

PDF published by

www.crvena.org